

Střední škola - Waldorfské lyceum
Křejského 1501
Praha 4
tel. 272770378, lyceum@wspj.cz

Projekt „Další krok k adaptabilitě“
Registrační číslo CZ.2.17/3.1.00/34355

Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Rozvíjení čtenářské gramotnosti v komplexu epochy antických dějin

metodický materiál k výuce dějepisu
1. ročníku Waldorfského lycea, 2. epocha

vypracoval Tomáš Chvátal
duben až červenec 2013

I. Úvod

Tvorba tohoto metodického materiálu vzešla ze dvou základních zdrojů. Prvním je mé působení coby učitele dějepisu na Waldorfském lyceu v Praze a má snaha, aby v rámci tohoto předmětu rozvíjeli studenti své kvality odborné i obecně lidské. Druhý motiv se pak týkal konkrétně toho, aby v průběhu hodin dějepisu studenti rozvinuli také jednu specifickou a v dnešní době velmi potřebnou schopnost – schopnost práce s textem.

Schopnost pochopit psanou výpověď, dokázat ji interpretovat, zhodnotit a srovnat s výpovědí z jiných pramenů – tedy takzvanou čtenářskou gramotnost – se na našem lyceu snažíme dlouhodobě podporovat a rozvíjet. V současné době nám v tom velmi pomáhá i finanční podpora grantu Evropské unie, nazvaného „Druhý krok k adaptabilitě“. S jeho pomocí jsme vytvořili program postupného rozvoje čtenářské gramotnosti – ten směřuje od psaní mezioborových pololetních projektových prací v prvním a druhém ročníku přes ročníkové práce v ročníku třetím až po odborné maturitní práce v závěrečném roku studia. Zároveň je ale podle našich zkušeností dobré pracovat i „nenápadněji“, pomocí zacílených individuálních a skupinových aktivit v jednotlivých předmětech.

V epoše antiky jsem se snažil propojit dvě ze jmenovaných metod: práci s texty v epochových hodinách a projektovou práci jednotlivců. Snažil jsem se přitom, aby tyto obě činnosti byly ústrojnou částí epochy a aby jejich zařazení bylo smysluplné. Má zkušenost je totiž taková, že studenti jsou velmi citliví na uměle vytvořené situace, z nichž vnímají, že učitel si na ně něco připravil jen proto, aby např. „podpořil jejich čtenářskou gramotnost“ – a takovým aktivitám se pak brání. Naopak, ve chvíli, kdy za danou činnost cítí vnitřní smysl a opodstatnění, vrhají se do ní s aktivitou a nadšením.

Následující text bude tedy kompletním zápisem dané epochy bez toho, abychom části týkající se čtenářské gramotnosti nějak zdůrazňovali. Domnívám se, že čtenář sám rozpozná, které části epochy k tomuto účelu mohou sloužit a zároveň si je bude moci zasadit do kontextu celého dění v epoše.

II. Teoretické předpoklady¹

II.1 Výuka dějepisu na Waldorfském lyceu

Po prvním průchodu dějinami na základní škole dochází po příchodu na Waldorfské lyceum k opakovanému prohloubenému pohledu na historii od pravěku po současnost, přičemž už žáci nejsou oslovováni obrazně, nýbrž je stále více podporována jejich vlastní schopnost usuzování. Výuka dějepisu se odehrává ve obvykle dvou epochách v každém ročníku, z nichž jedna je třítydenní, druhá pak z časových důvodů dvoutýdenní. Pouze ve třetím ročníku studenti mají jednu čtyřtydenní epochu.

V 1. ročníku začíná v učebním plánu waldorfského lycea druhý průchod dějinami lidstva. Látka tohoto ročníku se týká dlouhého prehistorického období vývoje člověka až do vyličení dějin antického Říma. Obsahu a metodám epoch, které se zde odehrávají, se budeme podrobněji věnovat v další podkapitole.

Ve 2. ročníku pokračujeme průchodem dějinami lidstva s důrazem na vztah individuality a společnosti. Sledujeme zde vývoj středověku od jeho vzniku na základech řecko-římského, židovsko-křesťanského, germánského a slovanského kulturního proudu přes jeho vrchol – vznik středověkých států, rozpor mezi světskou a církevní mocí, mezi kulturou Východu a Západu až po vznik individualismu, který se projevuje v kultuře měst a rozvíjí se v renesanci.

Ve 3. ročníku by si žáci měli na základě probíraného učiva uvědomit, jak se určité dějinné tendence během času vyvíjely a jaký mají vliv na současnost i budoucnost. Faktografickým základem pro toto poznávání představuje období od závěru 18. do konce 19. století, ovšem s tím, že probírané fenomény, které patří do tohoto období, jsou kladeny do souvislostí s dříve probíranými periodami i s dnešní situací a v diskusi tak žáci spoluvytvářejí obraz o dějinách nejen ve smyslu chronologickém, ale i ve smyslu tématickém.

Ve 4. ročníku pokračuje zaměření předchozího ročníku s důrazem na nejnovější dějiny a odkazy na možnosti dalšího dějinného vývoje zejména z hlediska svobody člověka a zároveň jeho individuální zodpovědnosti za další vývoj. Probírá se období od předvečera první světové války až po vývoj v současnosti.

¹ Text v této kapitole je zestručněnou verzí mého vlastního komentáře k výuce dějepisu ve Školním vzdělávacím programu Waldorfského lycea (vytvořeného na základě předchozí verze J. Hanuliaka).

Žáci, kteří k nám přicházejí, mají za sebou velmi různorodou výuku dějepisu: někteří prošli waldorfským základním školstvím a jeho pojetím dějepisu, jiní zažili tradiční základoškolské pojetí tohoto předmětu. Mým cílem je spojit na střední škole pozitiva obou přístupů tak, aby žáci poznali na konkrétních příkladech hloubku a bohatost dějepisného bádání, aby vnímali dějepisné líčení ne jako jednu pro vždy shůry daný soubor pravdivých informací, nýbrž jako výslednici stálého objevování a reinterpretací, jichž se mohou účastnit také oni. Takto bych chtěl docílit vyšší motivovanosti žáků, jejich aktivního přístupu k historickým tématům a především schopnosti využít své poznatky z historie při poznávání a hodnocení soudobých fenoménů a při aktivním přístupu k současnému světu.

II.2 Charakter výuky v prvním ročníku

Podle waldorfské metodiky se žáci prvního ročníku nacházejí v období, kdy je pro ně velmi důležitá přesnost v jednání i myšlení a poznávání zákonitostí světa. Dalším důležitým tématem tohoto věku je vypořádání se s čistě materiální, fyzickými smysly pochopitelnou stránkou světa. Výuka dějepisu pracuje s těmito aspekty tím, že podporuje kauzální myšlení, především ve spojení s materiálními podmínkami vývoje.

Toto se odehrává především v první epoše v prvním pololetí, zaměřené na pravěké dějiny lidstva a na první starověké civilizace (Mezopotámie, Indie, Egypt, Čína, Izrael). Tato epocha je zpravidla trojtýdenní, v případě propojení s dějinami literatury (písemnictví starých kultur) celkový čas navyšujeme na čtyři týdny. Učitel se v zde snaží odvést zájem žáků od přílišného soustředění se na sebe samotné k „technice“ fungování světa. Centrální je otázka po tom, jak ovlivňovaly vývoj lidstva a jednotlivých kultur geologické a klimatické podmínky. Důležitou pomůckou jsou též diskuse nad přínosem pravěkých a starověkých technických vynálezů, například pěstního klínu či písma. Ve výuce se podporuje schopnost přesného popisu a logického uvažování, velký důraz je kladen na práci s hmotnými prameny (a to jak kvůli jejich hmatatelné povaze, tak také proto, že tento typ zdrojů v nejstarším období vývoje lidstva převažuje). Žáci jsou vedeni k tomu, aby dokázali vysuzovat informace z vizuálních skutečností, například map, plánků nálezových situací a fotografií.

V druhé epoše, konané v druhém pololetí, pokračujeme ve sledování vývoje lidstva, přičemž naši pozornost zaměříme na vývoj v antickém Řecku a Římě. Zde klesá (s výjimkou krétské a mykénské kultury) důležitost hmotných pramenů, stále větší roli zato zaujímají prameny písemné. V rámci tohoto pozvolného přechodu od archeologických zdrojů informací k písemným je velmi dobře možno postupně a nenásilně zavádět a procvičovat jednotlivé metody práce s textem. V této epoše také kromě klimaticko-zeměpisných faktorů (které jsou i zde v některých případech dobře pozorovatelné, viz například souvislost mezi charakterem řecké krajiny a společnosti) vzrůstá důležitost pozorování společnosti a kultury – a také vzrůstající role jedince.

III. Popis realizované epochy

III.1 Základní informace

Můj návrh metodologie epochy antiky, který je obsahem tohoto metodického materiálu, je záznamem výuky, kterou jsem vedl od 2. do 12. dubna 2013 v prvním ročníku Waldorfského lycea.

Třída, s níž jsem pracoval, sestává z 31 studentů, z toho je 14 chlapců a 17 dívek. Výuku jistě ulehčilo to, že se jedná o třídu velmi zvědavou, aktivní a pracovitou, s velmi kladným vztahem k dějepisu.

Epochu antiky jsem letos učil počtvrté, ve čtyřech navazujících letech – a mohu říci, že se v průběhu té doby můj pedagogický a metodický přístup velmi posunul. Poprvé bylo mým hlavním tématem přetvoření mých vysokoškolských znalostí do formy náležitě strukturovaného učiva. Šlo tedy především o hledání nosných a klíčových témat, metod práce, a také o vytváření pracovních (textových i obrazových) podkladů pro studenty. Na rozdíl od jiných epoch (pravěk, středověk) jsem se zde bohužel nemohl opřít o žádné podrobnější zpracování tohoto tématu z okruhu waldorfské pedagogiky, neboť takovéto zpracování mi nebylo známé. Měl jsem však možnost alespoň krátce tuto epochu konzultovat se zkušenou waldorfskou dějepisářkou Ritou Schumacher z německého Kasselu, která mi poskytla také některé okopírované materiály.

V dalších letech jsem se již mohl soustředit více na to, do jaké míry mnou zvolená témata a prostředky oslovují studenty, jak ti na témata reagují a co si z výuky odnášejí. Vnímám jsem přitom,

jak od studentů často zaznívá připomínka, že epocha byla příliš krátká (z časových důvodů má na našem lyceu pouze dvoutýdenní časovou dotaci) a že jsme se jen letmo dotkli římských dějin. Zároveň jsem v sobě měl touhu, aby studenti měli možnost se do vybraného tématu ponořit hlouběji, podrobně se jím zabývat, spojit se s ním. Minulý rok jsem proto ve spolupráci s češtinářkou Jitkou Ferencovou poprvé vyhlásil projektovou práci, v níž měli studenti za úkol vybrat si nějaké období či událost z antických dějin (ať už jsme se o ní učili nebo ne), zjistit si o ní dostatek informací a napsat na tomto základě vlastní historickou povídku. Výsledkem bylo několik hezkých povídek, celkově se ale ukázalo, že je pro studenty těžké zároveň zjišťovat informace a volně psát. Někteří studenti také z úkolu „utekli“ tak, že napsali sice hezkou povídku, konkrétních historických skutečností načerpaných z knih zde ale použili jen minimum.

Pro letošní rok jsem si tedy předsevzal zejména následující cíle:

- pracovat dále na dramaturgii a vnitřním členění hodin
- postupně u studentů rozvíjet schopnost práce s textem
- pomocí dobře rozvržené individuální projektové práce přivést studenty k tomu, aby pracovali s dostatečným počtem relevantních odborných knih, dokázali z nich vybrat potřebné informace a poté je zapracovali do vlastní povídky
- tímto způsobem zároveň umožnit těm, kteří touží poznat i části antických dějin, které jsme neprobírali, aby se mohli zabývat i tímto obdobím.
- zároveň projektovou prací motivovat studenty, aby se s konkrétní historickou látkou vnitřně spojili

Pro epochu bylo velmi důležité propojení s předmětem Český jazyk a literatura. To se odehrávalo jednak spoluprací obou učitelů na projektové práci, ale také tím, že jsme se domluvili na tematické a obsahové návaznosti v obou na sebe navazujících epochách.

III.2 Rozvržení epochy a hodiny

Jak již bylo řečeno, jsou na našem lyceu pro tuto epochu z časových důvodů vyhrazeny jen pouhé dva týdny. V tomto roce do toho vstoupil ještě svátek prvního května, takže epocha byla pouze devítidenní. Na druhou stranu se podařilo, aby na epochu antických dějin přímo navázala týdenní češtinářská miniepocha antické literatury. Zároveň v průběhu obou epoch a i po jejich skončení probíhal navazující společný dějepisně-češtinářsko-informatický projekt psaní historické povídky z období antického Řecka či Říma (viz kapitola III.5). Rozvržení témat bylo tedy následující:

Epocha antických dějin (vyučující Tomáš Chvátal)

1. den, úterý 2.3.2013: úvod, krétská a mykénská kultura
2. den, středa 3.3.2013: archaické období dějin Řecka
3. den, čtvrtek 4.3.2013: řecká kolonizace, Řecko-perské války
4. den, pátek 5.3.2013: Řecko-perské války, Periklova doba

5. den, pondělí 8.3.2013: Peloponéská válka, podmanění Řecka Makedonií
6. den, úterý 9.3.2013: Alexandr Makedonský
7. den, středa 10.3.2013: helénismus, Etruskové, založení Říma
8. den, čtvrtek 11.3.2013: expanze Říma
9. den, pátek 12.3.2013: římská kultura, závěr epochy

Epocha antické literatury (vyučující Jitka Ferencová)

1. den, pondělí 15.3.2013: Charakteristika řecké kultury, Homér: Illias a Odyssea
2. den, úterý 16.3.2013: řecká božstva, Illias - děj
3. den, středa 10.3.2013: Illias, Odyssea
4. den, čtvrtek 11.3.2013: Antické drama - Oidipus
5. den, pátek 12.3.2013: Zásady členění řeckého dramatu, původ antických příběhů

Co se týče členění jednotlivého epochového dne, snažím se dodržovat trojí členění hodiny, které sestává z formování závěru, formování úsudku a formování pojmu.

První část hodiny, formování závěru, má za cíl zhodnotit a shrnout téma z předchozího dne, hledat odpovědi na otázky, které se vynořily, vztáhnout probírané téma k dnešnímu dění. Hlavní metodou je diskuze, buď frontální, vedená učitelem, nebo ve skupinkách. V této části je důležité hlavně to, aby studenti plně vnímali. Nezapisují si tedy průběžně, pokud je třeba, je na konci této fáze ponechán čas na individuální zapsání si nejdůležitějších skutečností.

V druhé části přecházíme k nastínění nového tématu. Hlavní metodou je výklad či vyprávění učitele, možno ale použít i skupinovou práci studentů s následnou prezentací. V částech, kdy jde o jednotlivosti, si studenti zapisují průběžně, pokud však vyprávím životopis osobnosti či nějakou událost, u níž je dobré, aby se do ní studenti vžili, studenti při vyprávění pouze vnímají a nezapisují.

Ve třetí části se prvotní úsudek dále propracovává a docházíme k vytváření pojmu. Metody zde mohou být různé, cílem je použít informace získané v druhé části, utřídit si je, udělat si v nich jasno. Do této části může náležet i samostatný zápis odvyprávěné části.

III.3 Hodnocení

Hodnocení práce studenta v epochách dějepisu má několik složek:

- a) způsob práce studentů při hodině (pozornost, aktivita, práce ve skupince)
- b) sledování stupně osvojení znalostí pomocí písemných testů (cca jednou za týden) – zaměřeno jak na ovládnutí základní faktografie, tak na schopnost samostatného přemýšlení
- c) včasnost a kvalita vypracování zadaných domácích úkolů
- d) schopnost komplexního zápisu (kontrola sešitů na konci epochy – ucelenost, přehlednost, komletnost)

III.4 Zápis jednotlivých hodin

Následující text je záznamem jednotlivých hodin této epochy, tak jak byly plánovány a jak proběhly. Budu rád, když poslouží jako inspirace pro další učitele, varoval bych ale před naprostým převzetím veškerého členění a metodiky. Je totiž velmi důležité, aby učitel látku pouze mechanicky nepřebíral, nýbrž aby ji samostatně zpracovával a vkládal do práce i své nadšení a zájem. Vždy je také třeba upravit plán s ohledem na časové možnosti a na charakter dané třídy.

Den první: úterý 2.3.2013

Úvod, krétská a mykénská kultura

cíle

- studenti vyjmenují nejdůležitější poznatky z minulé epochy
- studenti se orientují v tom, co je čeká v epoše a jaký je jejich úkol v projektové práci
- studenti se orientují v prostoru Středomoří, dokáží zde lokalizovat kultury z první epochy i kulturu krétskou a mykénskou
- studenti dokáží již řečené informace z epochy dějin umění o krétské a mykénské kultuře propojit s historickým kontextem
- studenti dokáží na základě pracovního listu popsat rozvržení paláců a podoby archeologických nálezů z kultury krétské a mykénské. Z popisu dokáží vysoudit na charakter jedné či druhé kultury. Dokáží správně určit, zda se jedná o vyobrazení paláce v Knóssu anebo Mykénách.

cíl podle ŠVP

- srovná krétskou a mykénskou civilizaci, vyjmenuje styčné body i rozdíly mezi nimi

připravít

- sešit pro každého
 - den 01a: vytištěné informace o projektové práci
 - den 01b: barevná mapa Středomoří
 - den 01c + d: černobíle pracovní listy s ilustracemi k palácům v Knóssu a Mykénách
 - den 01e: Legenda o Labyrintu (tisknout oboustranně vždy 2 strany na jedné straně)
- převzato z <https://sites.google.com/site/starovekebajepovesti/pribehy-theseovy> (1.4.2013)

rozvrh hodiny

rytmická část (8:10 až 8:25)

vzpomínání na minulou epochu: cílem je, aby si studenti připomněli, co jsme dělali minule a dokázali z toho vybrat to nejdůležitější)

varianta a (akčnější, pro případ, že by potřebovali nejdříve zkoncentrovat):

- na začátek si uděláme malou rozcvičku na procvičení paměti a myšlení
- 5 minut jednotlivci samostatně potichu: napište si na kus papíru co nejvíce důležitých poznatků z minulé epochy (ke kterým jsme buď dospěli společně nebo jste k nim došli sami na základě toho, co jsme probírali v hodinách)
- skupiny po čtyřech na 15 min (rozdělení do skupin určit předem podle umístění, aby se pak nepřesouvali): přečtete si všechny body navzájem. V diskuzi vyberte 1-3 poznatky, které vám jako skupině přijdou nejdůležitější.
- prezentace výsledků skupin před třídou (jen říkají v lavicích)

osvědčilo se velmi dobře, studenti byli po Velikonocích „rozjetí“, toto je zkoncentrovalo. Společně přišli na většinu důležitých obecných informací. Uvědomili jsme si, že konkrétní fakta a data nám sloužila k tomu, abychom dokázali abstrahovat obecně platné informace.

možná varianta b (klidná, pro případ, že studenti budou velmi koncentrování): Otázka do pléna: Jakými tématy jsme se minulou epochu zabývali? Jaké byly naše poznatky, ke kterým jsme dopěli? Které poznatky byly podle vás nejdůležitější?

informační část (8:25-8:45)

rozvrh této epochy

- v této epoše budeme pokračovat chronologicky dále a zaměříme se na dějiny antického Řecka a počátky Říma
- budeme využívat i to, co jste si o tomto období už řekli v epoše dějin umění

- našim cílem bude poznat, co je specifického na řeckém a římském způsobu života a uspořádání společnosti a podívat se na několik klíčových událostí z antických dějin
- stejně jako v předchozí epoše se dějepis úzce propojí s literaturou: tentokrát ale nebudou oba předměty propojeny, ale budou následovat za sebou
- nejprve budou dva týdny dějepisu, pak bude následovat týden literatury
- tato epocha má sice jen devět dní, ale díky propojení s literaturou a díky projektu, který jsme pro vás s paní Ferencovou připravili, se myslím na konci nebudete cítit frustrováni z toho, že bychom toho probrali málo
- než se k tomu dostanu, tak něco málo k hodnocení: to má tři části - práce a aktivita v hodině, plnění úkolů, výsledky v testech.
- Testy si napíšeme dva, budou kratší než v předchozí epoše a budou každý týden: první bude v pondělí 8.3., druhý v pátek 12.3. (**zapište si to do diářů**). Občas může přijít neohlášená minipísemka z látky minulého dne. Příští pátek vybírám kompletní sešity.

informace o projektové práci

- Vaším úkolem bude zpracovat historickou povídku z období antického Řecka či Říma, která bude mít jednak náležitě literární kvality a zároveň bude správná po historické (faktografické) stránce.
- informace viz Zadání (01a), přečíst jim ho z toho, pak jim to rozdat
- důležité termíny jsou (**zapište si do diářů**)
 - do neděle 21.4. do 22:00 – odevzdáte mailem přípravný soubor
 - do čtvrtka 6. 5. do 15:00 – odevzdáte definitivní práci (jak na mail oběma učitelům, tak vytištěnou a secvaknutou J.Ferencové či T.Chvátalovi)

fáze budování úsudku

rozdání sešitů, nalepení si do zadu Zadání, na přední stranu jméno a nadpis „Dějiny starověkého Řecka a Říma“, na první stranu nadpis Mapa Středomoří a nalepit tam mapu (01b)

seznámení se středomořskou oblastí (8:45 až 9:00) – mapa, otázkami se studenty zaznamenáváme pozici kultur, o kterých jsme se už bavili i ty, o nichž se bavili v dějinách umění. Dobrovolný úkol je doma si dohledat z minulého sešitu, kdy dané kultury existovaly - aby se vytvořil přehled, jak se mohly jednotlivé kultury potkat.

- Egypt, Izrael, Mezopotámie (Sumer a Babylón), Fénicie (zmínila jedna studentka), Kykladská kult., Krétská kult., Mykénská kult.

skupinová práce s podklady ke krétské a mykénské kultuře (9:00 až 9:30)

- navážeme na to, co jste si říkali v dějinách umění, podíváme se na tyto kultury z pohledů historiků
- o těchto kulturách se mnoho nedozvídáme z písemných pramenů, písmo sice znali, ale lineární A není rozlušťeno a lineární B je sice rozlušťeno, ale je v něm psáno jen málo pramenů. Existují zprávy v řeckých bájích, ale ty jsou až o několik staletí pozdější. Hlavním zdrojem našich informací o těchto kulturách je tedy interpretace archeologických nálezů, především paláců.
- to si teď zkusíme: dostanete pracovní list s ilustracemi vždy jednoho naleziště (01c, 01d), polovina třídy dostane jednu lokalitu, druhá polovina dostane druhou.
- 5 min samostatná práce: a) popsat si, jak komplex vypadá, b) z toho vysoudit, jaká to byla společnost, jaký byl život.
- když se zapracují, dám jim pro porovnání druhou lokalitu, aby ze srovnání mohli určit ještě další charakteristiky té své
- 5 minut sdílení poznatků
- poté společně studenti říkají poznatky nejprve ke krétské, poté k mykénské kultuře
- rozdělit si otevřenou tabuli na půl, na levo psát krétskou kulturu, napravo mykénskou, studenti teď nepíší, zapíší nakonec. Základ už je napsaný na tabuli, dopisujeme části popis paláce a společnost:

Krétská (mínojská) kultura

- vysvětlit, proč se říká mínojský
- největší rozkvět mezi lety 2000 - 1600 př. n. l.
- dochovány paláce (např. Knóssos, Mallia, Faistos)

- objevena kol. 1900 (1894-1908) archeologem Arthurem Evansem

popis paláce

Vícepatrový komplex pravouhlých budov
mnoho místností
uprostřed velké pravouhlé nádvoří
vícepatrové, počet pater stoupá směrem ke středu
bohaté zdobení freskami
nemá hradby
ohromné zásobnice

společnost

otevřená, nebála se nepřátel
hierarchicky uspořádána, ale nebyly zde nepřekročitelné přehrady mezi lidmi
zásobnice- v palácích se shromažďovala a inventarizovala celá produkce z celého okolí a přerozdělovala se zpět obyvatelstvu.
Zaměřená na luxus a kulturu

vynechte si místo na třetinu stránky na zítřek

na další stránku

Mykénská kultura

vrchol 1600-1200př. n. l.

Centra: Mykény, Pylos, Týrins, Théby, Athény

objevena r.1876 Heinrichem Schliemannem (1869 objevil Tróju)

popis paláce

menší palác
budovy nejsou spojeny do jednoho komplexu (i kvůli terénu)
hroby – zabírají důležité místo
obrovské hradby – tzv. kyklopské hradby
u lví brány - hlavního vstupu- jsou místa pro strážné, vojáky
sýpka je menší, jen pro dvořany

společnost

zaměřená na obranu a boj
větší důležitost smrti
větší přehrady mezi vrstvami

vynechte si místo na třetinu stránky na zítřek

fáze budování pojmu

zápis (9:30 až 9:45)

domácí úkol (zadání 9:45 až 9:50)

- přečíst si líčení řecké báje o Labyrintu (01e), zapamatovat si příběh, popřemýšlet, jak se v příběhu zrcadlí historická realita.

Den druhý: středa 3.3.2013

Archaické období dějin Řecka

cíle podle ŠVP

- srovná krétskou a mykénskou civilizaci, vyjmenuje styčné body i rozdíly mezi nimi

připravít

- den 02a: mapa řecké oblasti pro každého + vytisknout ji jako velký plakát na tabuli na 3 x 3 A3 (převzato od Rity Schumacher)
- den 02b: texty o jednotlivých městech (Grant, Michael, Zrození Řecka. Praha 2002).
- den 02c: vývoj alfabety. Zdroj: <http://lucian.uchicago.edu/blogs/mediatheory/keywords/alphabet/> (3. 4. 2013)
- půlené papíry na testiky
- nástěnnou zeměpisnou mapu Středomořské oblasti (s přírodními podmínkami)

rozvrh hodiny

fáze rytmická (8:10-8:25)

testík na osvojení látky domácího úkolu

Studenti dostanou půlku papíru, nadiktují otázky, oni odpovídají písemně, pak se sebere. Po zkontrolování vidím, jak zpracovali domácí úkol a jak si jsou schopni zapamatovat faktické informace:

- 1) Jak byl zplozen Mínótaurus?
- 2) Proč Athéňané museli posílat lidské oběti na Krétu?
- 3) Jakým způsobem se hlavní hrdina dostal živý z labyrintu?
- 4) Co se stalo, když se hlavní hrdina při návratu dostal na dohled od Athén?

Testík třídu opravdu přizemil a zkoncentroval, navíc všichni až na 4 lidi dokázali zodpovědět vše. Částečně to bylo asi i tím, že waldorfské děti toto vyprávění asi už slyšeli.

Jediná nevýhoda je, že to trvalo celkem dlouho a na konci hodiny jsme jemně nestíhali. Řešením je napsat otázky na papír předem, dát jich méně. Nebo nezařazovat vůbec? Možná také trochu zkrátit další část.

formování pojmu (8:25 až 8:50) *Je třeba dbát na to, aby se to časově neroztahalo*

- Včera jsme si včera na základě nálezů nastínili základní představu o dvou starověkých kulturách: krétské a mykénské. Napadají Vás v této souvislosti nějaké otázky, na které byste ještě rádi znali odpověď? *Chvilu bylo ticho, pak se studenti rozmluvili. Jejich otázky zněly: Jak civilizace zanikly? Jaké měly náboženství? Jaké významné události se tam staly? Jaké byly jejich civilizační výdobytky? Měli Kréťané nějaké kontakty s Egyptem? Napsal jsem si je ve zkratce na tabuli a řekl, že to jsou velmi zajímavé otázky a že se k jejich řešení dostaneme. Je důležité, abychom se všech v této části alespoň nějakým způsobem dotkli, aby studenti měli jistotu, že jejich podněty jsou slyšeny.*

- Začnu trochu z jiného konce: V které z těchto kultur byste chtěli žít? *(Otázka po vlastních pocitech, sympatiích a antipatiích, pomáhající k propojení s tématem. Třída živě reaguje. Většina je pro Knóssos kvůli jeho pohodlí, luxusu, otevřenosti, moři. Nemálo studentů preferuje ale Mykény, prý kvůli většímu bezpečí a zeleni uvnitř komplexu.*

- Co je stejné v Mykénách jako na Krétě? *Ploché střechy, paláce pro nejvyšší vrstvu, podobné umění*

- Co je jiné? Čím je to způsobené? *Vliv přírodních podmínek, na pevnině je třeba se více bránit.*

- Kde bychom našli podobný příklad ostrovní kultury? – Británie, Japonsko. Pevninské – *návrh Severní Korea – také zaměřená hodně vojensky, obranně-útočně*

- Jak ovlivňuje společnost a nastavení člověka umístění kultury na ostrově? Jak na pevnině? *Tento způsob uvažování studenty velmi zajímal, bylo vidět, že je pro ně inspirativní. Vyplývalo z toho, že by možná ideální bylo „pevninské, ale neválečné“ uspořádání – možnost kontaktu se sousedy a inspirace jimi, ale zároveň udržení si zdravého odstupu.*

- posouvání kultury z Předního východu směrem na severozápad (k tomu jsme se ale nedostali

Průběžně zapisuji na tabuli, přidám i nějaké faktické informace. Studenti si to opiší poté (doplní si k zápisu ze včerejška) :

Krétská kultura

náboženství

uctívali býčí božstva a hadí bohyně.

nálezy posvátných sekerek s dvojitým ostřím: labrys (nakreslit)

poloha

na ostrově: uzavřenost, žádní přímí sousedé

zánik

kol. 1500 př. n. l.: poškozena výbuchem sopky na ostrově Théra (zemětřesení, záplavová vlna)

kol. 1450 př. n. l.: kultura rozvrácena Mykéňany

Mykénská kultura

náboženství

uctívali předchůdce klasických řeckých bohů

poloha

na pevnině: přímý kontakt s jinými krajinami a národy, ohrožení, ale zároveň možnost inspirace

zánik

kol. 1200 př. n. l. rozvrácena nájezdy bojovného kočovného kmene Dóřů ze severu

8:50 až 8:55 – studenti si opiší z tabule

8.55 až 9:05 - Rozbor Thésea

V čem je v této báji pravdivé jádro?

- Labyrint: komplikovaná budova, labrys je sekyra s dvojitým ostřím, často se objevuje jako symbol v Knóssu – byl to „Labyrinthus“ – palác dvou sekyr
- Blízké kontakty mezi Kréťany a pevninskými Řeky. Kdo byl z nich nejdřív mocnější? Kréťané, mohli Řekům diktovat
- Motiv býka – na freskách, třikrát v legendě
- Egéjské moře - název

9:05 až 9:20 výklad rovnou se zápisem

Temné období (1200-800 př.n.l.)

- rapidní pokles kulturní úrovně, většina paláců zaniká (zbyla cca 10 procent sídlišť)

- Vytváření řec. kmenů

Dóřové – ovládli převážnou část Peloponésu (Sparta)

Achajové (potomci původních Mykéňanů) – vytlačeni Dóřy do vnitrozemí Peloponésu

Iónové – žili ve středním Řecku, Attika (Athény)

od Féníčanů kol. r. 900 přejali hláskové písmo (to oni vynalezli kol. r. 1000) . To vycházelo až z hláskové varianty egyptského písma – dát jim tabulku (02c)

doba, kdy vznikly řecké báje a Homérovy eposy (Ilias, Odyssea) – odrážejí realitu předchozích období.

Dodatek ke Schliemannovi: na základě Homéra našel v r. 1869 Tróju

Kmeny se usazují a začínají se tvořit sídla

9:20 až 9:50 skupinová práce

Ted' se zaměříme na to, abychom poznali jednotlivá řecká města.

Mapku (02a) si nalepte doprostřed dvojstrany

Budete pracovat po skupinách po 3 lidech, Vaším úkolem bude si přečíst text o jednom z měst (02b) a vybrat z něho ty nejpodstatnější informace, které město nejvíce charakterizují. Zároveň si připravíte krátký zápis (3-4 krátké body)

- Rozdání: na tabuli jsem napsal názvy měst (seřazeny tak, aby se pak daly zápisy psát kolem mapy), postupně vyvolávám a studenti se hlásí, když je město zajímavá a já hned rozdávám: Delfy, Megara (tu jsem nakonec nerozdával, není tak důležitá), Korint, Olympia, Sparta, Délos, Milétos, Samos
- Do 9:30ti samostatné čtení s podtrháváním, pak 10 min společně ve skupině s tím, že si p
- 9:40 až 9:50 prezentace před třídou – ostatní nezapisují, jen poslouchají

V tomto rozvržení je v hodině hodně aktivit, nestihli jsme zápis a museli ho dodělat další den. Ideální by bylo něco zkrátit, aby to vyšlo (testík?). I tak ale hodina nakonec vyšla dobře, na konec však chybělo vydechnutí

domácí úkol: není

Den třetí: čtvrtek 4.3.2013

Řecká kolonizace, Řecko-perské války

cíle

- zhodnotí hospodářský, obchodní i kulturní význam řecké kolonizace
- popíše vliv geografických poměrů na společenské uspořádání v Řecku
- diskutuje o příčinách úspěchu Řeků v řecko-perských válkách

připravít

- den 03a: směry řecké kolonizace (převzato z učebnice dějepisu)
- den 03b: rozsah Perské říše

<http://ancienthistory.about.com/od/geography/ig/Maps-of-Ancient-Greece/Persian-Empire-Map--lv.htm>

- nástěnný plakát Řecka ze včerejška

rozvrh hodiny

- povědět studentům o výsledcích včerejšího testíku
- krátce se zaptat, jestli už někdo má nápad na dobu či zápletku povídky (pár nápadů už bylo, ostatní si to se zájmem poslechli)

fáze rytmická (8:10-8:30)

zápis ke včerejším městům

nadpis: *Archaické období (800 - 600 př. n. l.)*

včerejší rozvržení tabule, na každé straně jsem předepsal čtyři jména měst, zástupci skupin chodili psát 3 body k zápisu. Celkem dost tak psali (cca 25min), což vedlo k tomu, že jsem v devět musel dát pětiminutovou pauzu. Ted' bych to udělal tak, že bych už jim předchozí den řekl, ať si připraví a) body, které budou říkat, b) vymyšlené přízvisko města, které ho co nejlépe charakterizuje (např. Délós: posvátný ostrov neposkvrněných). Tak by se to vše stihlo už předchozí den a mohli bychom začít hned následujícím. Není třeba mít tak podrobné zápisky.

fáze formování pojmu (8:30 až 8:55)

- Jak byste na základě toho včera řečeného charakterizovali řeckou civilizaci? (bavíme se, nepíšeme, pak jsem z toho udělal krátký zápis)

Nejedna velká říše, nýbrž množství malých samostatných městských států: polis.

Z toho dodnes slova politika (vytváření pravidel soužití, aby mohla společnost fungovat) a policie

Spojuje je řeč, písmo, kultura, mýty, bozi, olympské hry.

Liší se

- zdrojem obživy
- zaměřením (obchod, boj, řemesla, náboženství)
- způsobem vlády

monarchie – nejstarší způsob, vláda jednoho (krále)

aristokracie – vláda urozených, šlechty

tyranie – vláda jednoho, měla by být ve prospěch lidu

demokracie – vláda lidu, tzv. svobodných občanů

- Jak vypadala řecká krajina? *Hornatá, vysoké strmé hory, které lze těžko překročit. Sever pevninský, Peloponés znatelně oddělen, jižní část s rozbrázděným pobřežím*

- Jak ovlivňuje krajina řeckou kulturu? *Důraz na námořní obchod. Množství malých států, z nichž každý je samostatný. Možnost společenské a kulturní rozmanitosti. Většinaosídlení na jihu.*

- *Zajímavá otázka pro Vás na popřemýšlení na doma: Jak nás, Čechy ovlivňuje krajina, ve které jsme vyrostli?*

- *Důsledky důrazu na námořní obchod, nespokojenosti: Řecká kolonizace, rozdání mapky (03a)*

8:50 až 9:00 zápis shora řečeného

Vsuvka

Kdybych měl více dní (tentokrát bylo jen devět), vsunul bych sem hodinu o demokracii, tyranii atd. Minulý rok jsem to dělal následujícím způsobem:

skupinová aktivita: shodněte se na pravidlech, která Vám připadají důležitá pro to, aby lidi ve společnosti spolu mohli vyjít:

- *důležité je, aby jste se na tom shodli celá třída*
- *jak k rozhodnutí dospějete, je na vás*
- *důležité je, abyste ale do konce času měli body hotové*

(učitel po zadání opustí stupínek a posadí se úplně do zadu, důležité je nezasahovat, nechat, ať si to třída vyřeší po svém – dobré je dělat si zápisky o tom, jak se proces rozvíjí) – ideální doba min. 20 min 10min. Před koncem to učitel ukončí a řekne studentům, ať si písemně popíší co nejpodrobněji, co se ve třídě dělo

reflexe toho, co se dělo:

- *jak proces probíhal?*
- *jak jste dospěli k rozhodnutí*
- *co rozhodnutí podporovalo*
- *co rozhodování brzdilo*

z toho vyvodit charakteristiku zastupitelské demokracie

demokracie je jedním z typů vlády – jsou i jiné, záleží na tom, jak velká skupina obyvatel se účastní rozhodování

monarchie
aristokracie
oligarchie
tyranie
demokracie

otázky na další den

Máme dneska pravou demokracii?

V čem jsou její nevýhody a jek je překonat?

9:00 až 9:05 - nucená zdravotní přestávka

9:05 až 9:40 - fáze formování pojmu

Vyprávění učitele s průběžným psaním

(název řecko-perské války neříkat, jen at' si nechají místo na nadpis a doplnit později-aby se hned dopředu neprozradilo, kam vývoj povede)

- Řekové se při cestách za obchodem a hlavně při setkávání se s různými sousedy. Na východě mocná perská říše (mapka)
- výklad průběhu řecko-perských válek, vždy od vyprávět část a pak udělat velmi sumární zápis

9:40 až 9:55 zadání domácího úkolu

Práce s výňatky z popisu řecko-perských válek z pera jednoho tehdejšího historika

úkol č.1: Přečtete si úryvky a na základě zde vylíčených informací napište, kdy se událost stala a o jakou událost se jedná. Opatřete všechny ukázky čísly podle toho, jak šly události po sobě.

úkol č.2: Zaměřte se na způsob, jak autor události líčí (výběr slov, výběr informací výhodných pro jednu stranu – můžete podtrhnout v textu). Na tomto základě rozhodněte, které straně náleží jeho sympatie.

* dobrovolný úkol: podaří se Vám zjistit, odkud přesně autor byl a jak se jmenoval. Můžete použít knihy a v tomto případě i internetové encyklopedie. Pokud tohoto člověka objevíte, napište si základní informace o jeho životě a díle.

Den čtvrtý: pátek 5.3.2013

Řecko-perské války, Periklova doba

cíle

- diskutuje o příčinách úspěchu Řeků v řecko-perských válkách
- srovná společenské uspořádání v Athénách a Spartě (popíše společenské a politické uspořádání v Athénách a jeho vývoj)

připravít

- den 04a: texty s Periklovou řečí (Podle Thúkýdida: *Dějiny peloponéské války*. Praha 197, s.121-123)
- den 04b: texty k životu v Periklových Athénách (z Bleicken, Jochen: *Athénská demokracie*. Praha 2002, s. 479 a z Bouzek, Jan – Ondřejová, Jana: *Periklovo Řecko*. Praha 1989)
- nepoužito: texty o Periklovi (Aristoteles, Thúkýdides, Plutarchos)

rozvrh hodiny

8:05 až 8:10 oznámení

- připomenout pondělní test na půl hodiny
- věnovat se ještě literatuře k projektové práci. Populární literaturu raději nepoužívat, musíte si být vědomi, že autor mohl čerpat třeba i z internetu nebo nekvalitních zdrojů. Dívat se u knížek na seznam literatury – i kvůli dalším možným knihám. Zjistit si, kdo je autor zač.

8:10 až 8:20 rytmika

Ptám se jmenovitě studentů v lavicích, mohou mít u sebe jako pomůcku domácí úkol, nic víc.

- Jak zní pojem označující řecký městský stát?
- Jak se jmenuje mateřské město, ze kterého vyráželi řečtí kolonisté?
- V jakých oblastech budovali Řekové své kolonie?
- Čím začaly Řecko-perské války? Kdy?
- Ve které bitvě vojevůdce Miltiádés zvítězil díky rychlému běhu na Peršany? Kdy?
- V jaké bitvě padl král Leonidas? Kdy?
- Jakou událostí skončilo tažení krále Xerxese?

8:20-8:50 fáze formování pojmu

8:20 až 8:35 rozhovor se studenty

Kdo z Vás „fandil“ Řekům a kdo Peršanům? Proč? *zazněly tyto důvody: byli menší, byli to ti napadení, už víme, jak to dopadlo, že vyhráli... Mé ještě napadlo, že roli hraje jistě i to, že Řeky bereme podvědomě za „svoje“, za součást své západní kultury, která se bránila „velkému nebezpečí z východu“ (dnes tak vnímáno třeba Rusko, Čína).*

Čím to, že Řekové se ubránili tak velké přesile? *Bránili své domovy, měli motivaci . Naproti tomu vojáci Peršanů zas až tak ne, mnoho náleželo k podrobeným národům. Nemuseli porazit celou říši, stačilo, když se ubránili.*

Jaké vlastnosti v boji Řekové osvědčili: *rozhádanost, nejednotnost -donutily je spolupracovat až okolnosti*

8:35 až 8:50 Práce s textem z domácího úkolu

- Říci si, co a kdy se v otázkách odehrává (studenti přitom argumentují konkrétními místy v textu), seřadit správně ukázky (*někteří studenti nedokázali doma určit ukázky správně, byl nutný až společný korektiv na základě ukázek*)
- Kdo je autorem a proč? Jakému táboru strání? Který tábor z jeho líčení vychází nejlépe? *Rozhodně strání Řekům - Peršany několikrát nazývá „barbaři“ (Jak asi Peršané nazývali Řeky? ...). Na druhou stranu dokáže i peršanům přiznat statečnost. Dalším argumentem je to, že autor má velmi přesné informace o tom, co kdo řekl v táboře Řeků, u Peršanů nic takového nezmiňuje - z toho se dá vysoudit, že byl Řek, neboť měl přístup k informacím z této strany.*

- Která z polis vychází z jeho líčení nejlépe: *Asi Athény - dovedly Řeky až k rozhodujícímu vítězství. Sparťané sice získali úctu u Thermopyl, pak se ale starali o svoje zájmy a snažili se ubránit Peloponésos.*

- Komu se podařilo zjistit, kdo je autorem? *Zjistili to čtyři studenti: V textu přišli na to, že je to Řek a pak na internetu vyhledávali řecké historiky tohoto období a pak porovnáním popisu života a díla zjistili, že je to Hérodotos.*

- Za pomoci těch, kteří si vyhledali informace, si povědět o Hérodotově životě a díle a pak si dát dohromady krátký zápis, který si studenti umístí do vyhrazeného prostor v horní části pracovního listu.

Hérodotos (asi 484 př. n. l. – asi mezi lety 430 a 420 př. n. l.)

(za použití předmluvy Bořivoje Boreckého v knize Hérodotos: Dějiny)

- první doložený antický historik, Cicero ho nazval otcem dějepisu.

- jeho dílo nemělo původně titul, později nazývané „Dějiny“, popisuje Řecko-perské války a zároveň obsahuje i zeměpisné informace o mnoha místech starověkého světa, kterých se příběh dotkne

- pocházel z Halikarnássu v Malé Asii (jižně od Milétu). Narodil se čtyři roky před bitvou u Thermopyl, jeho město a rodina byla přímo zasažena Perskými válkami, byl v tom tedy osobně zaangažován.

- později z města odešel, pobýval na různých místech. Dostal se i do Athén, kde se seznámil s tehdejším vedoucím představitelem města - stratégem Periklem. V Athénách předčítal ze svého díla a byl za to prý i finančně odměňován.

8:50 až 9:20 fáze formování úsudku (výklad s průběžným zápisem)

(za využití knihy Periklova doba (Bouzek-Ondřejová)

Neúspěchem tažení krále Xerxa bylo sice zažehnáno největší ohrožení, války s Peršany však pokračovaly dále. Sparta se však v roce 479 stáhla z vedení spojených řeckých sil. V této situaci nastoupily Athény, které začaly již předtím budovat svůj vzhlas i moc zvláště budováním silného námořnictva (zasadil se o to Themistokles)

R. 478 založily spolek na obranu proti Řekům zvaný „Athéňané a jejich spojenci“. Sparta v něm nebyla. Athény hegemonem - vůdcem spolku. Athény rozhodovaly, zda státy přispějí loděmi (to zvláště Athény samotné) anebo peněžní náhradou (ostatní spojenci). Peníze shromažďovány ve spolkové pokladně na posvátném ostrově Délos. Při rozhodování ve sněmu měly Athény i sněm ostatních spojenců právo veta.

449 př. n. l - athénskému představiteli Kalliovi se povedlo uzavřít konečný mír s Peršany, v němž Peršané uznali nezávislost maloasijských obcí.

Které městské státy získaly ve válkách největší vzhlas?: *Trochu Sparta, ale hlavně Athény - u Athén to byla novinka, dosud v čele válek vždy Sparťané. Athéňané ale využili pár okamžiků, kdy tam Sparťané ještě nebyli nebo odmítli být. Velmi se opíraly o svou námořní moc. To ony dovedly válku k vítěznému konci.*

Po odražení Peršanů nastávají mírová léta.

Doba Periklova - zápis viz sešit.

9:15 až 9:50 fáze formování pojmu

9:15 až 9:25 čtení a rozbor Periklovy řeči k Athéňanům

- Pojdme si poslechnout, co si o tehdejších Athénách myslel podle podání dějepisce Thúkýdida sám Peikles (rozdáme si text, dobrovolníci, kteří se vystřídají, text přečtou):

- Jak byste tuto řeč zhodnotili? Je to objektivní vyličení reality? Co chtěl Perikles touto řečí dosáhnout? *Studenti po delší přípravě dojdou k tomu, že to je tendenční řeč, že Perikles má svůj záměr, že nás chce někam vmanipulovat. Že nám chce představit soudobé Athény (a tím i své působení v nich) jako bezchybné, že se vlastně brání.*

9:25 až 9:45 skupinová práce

- Pojdme se tedy podívat na jiné popisy některých aspektů tehdejších Athén z per dnešních (v případě posledních dvou ukázek tehdejších) historiků. Každá čtyřčlenná skuina dostane za úkol přečíst si jeden úryvek, pojednávající o určité skupině tehdejších obyvatel a zhodnotit, v čem se tyto informace liší od reality představované Periklem. Nejprve pět minut čtete samostatně a podtrháváte si, pak diskutujete ve skupině, závěrečných deset minut jednotlivé skupiny odprezentují výsledky své práce.

- Skupinám, které jsou již utvořené, rozdávám texty a určuji jim po řadě číslo ukázky:

- 1) rolníci a řemeslníci
- 2) cizinci (metoikové)
- 3) otroci
- 4) ženy
- 5) využívání peněz spolku
- 6) chování Athéňanů ke spojencům

9:45 až 9:50 závěrečné shrnutí (se zápisem)

Z athénskému politického života bylo mnoho skupin vyčleněno (ženy, otroci, cizinci), méně majetné vrstvy měly k rozhodování omezený přístup. Vzestup Athén byl do velké míry financován nedobrovolně spojenci.

domácí úkol: není, uče se na test.

Den pátý: pondělí 8.3.2013

Peloponéská válka, podmanění Řecka Makedonií

cíle

- vypočíte klady a slabiny athénské demokracie, vnímá pokrokové prvky ve vztahu k orientálním despociím, např. Egyptu

připravit

- test 01

- den 05a: Démosthénés: Čtvrtá řeč proti Filipovi (zdroj: Démosthénés: Řeči na sněmu. Praha 2002).

rozvrh hodiny

8:05 až 8:35 test

8:35 až 8:40 fáze formování závěru

(„fyzické podmínky toho, proč athénská demokracie byla taková, jaká byla“)

- K čemu jsme minulou hodinu došli, když jsme poznávali athénskou demokracii?

- Je to tak, že Perikles lhal? Že athénská demokracie byla něco špatného?

- Šlo to tehdy jinak? Šlo to bez otroků?

- Nemohli mít všichni obyvatelé Athén plná práva? Bylo by možné za takové situace použít stejný politický systém?

8:40 až 8:55 Srovnání společenského uspořádání se starověkým Egyptem (na tabuli rozdílů a shody)

8:55 až 9:05 Z toho všeho krátké shrnutí do sešitu. Něco v tomto smyslu: I když z athénské veřejného života byla velká část obyvatelstva vydělena (ženy, cizinci, otroci) a plná občanská práva mělo jen asi 9000 občanů, představuje tato forma velký pokrok směrem k zvyšování role jedince ve společnosti.

9:05 až 9:35 Fáze formování úsudku

výklad s průběžným zápisem (viz sešit)

Důsledky:

Peloponéská válka, oslabení Řecka, zvaní si Peršanů

Jak to bylo s Makedonií

Filip Makedonský - 338 Chaironea, 337 Korint, 336 smrt

9:35 až 9:50 práce s textem

Démosthénés – zopakování pojmu filipika

práce s textem filipiky – individuální odpovědi na položené otázky

Den šestý: úterý 9.3.2013

Alexandr Makedonský

cíle

- načrtnete plánek výbojů Alexandra Makedonského

připravít

- den 05a: Mapa Alexandrových výbojů (zdroj: Arriános: Tažení Alexandra Velikého. Praha 1972, zadní předsádka)

- den 05b: Úryvky z Arriána (zdroj: Arriános: Tažení Alexandra Velikého. Praha 1972)

rozvrh hodiny

8:05 až 8:35 fáze formování závěru

práce s textem filipiky

- úkoly

- pohovořit si o metodách Démosthénovy práce – co je jeho cílem a jakými prostředky tohoto cíle dosahuje?

otázky

- souvisí nějak stav politiky v Athénách popisovaný Démosthénem (nezájem občanů) s historickým vývojem - *únava z Peloponéské války, zmenšení moci, tudíž i významu politiky*

- Mohli Řekové něco udělat, aby k tomuto vývoji nedošlo?

8:35 až 9:25 fáze formování úsudku

výklad o Alexandru Velikém

dětství + výboje (viz sešit)

rozdat mapky – výboje zaznačovat kolem dokola mapky (po směru hodinových ručiček) a kreslit si šipky spojující je s daným místem

9:25 až 9:45 práce s texty (konec života Alex. Velikého podle Arriána)

- rozdělení na 6 skupin

- čtení jednotlivců

- skupiny si to říkají dohromady, připravují si vyprávění

- zástupci skupin vyprávějí před tabulí

- krátký zápis

na doma: Vybrat si jeden úkol a ten zpracovat písemně s uvedením historických argumentů

charakterizovat osobnost Alex. Makedonského

charakterizovat styl jeho výbojů

charakterizovat jeho říši, která vznikla

Den sedmý: středa 10.3.2013

Helénismus, Etruskové, založení Říma

cíle

- doloží na příkladech řecký kulturní vliv na Římany
- charakterizuje pojem "republika"

přípravit

den 07a - mapa Itálie

(<http://www.laits.utexas.edu/moore/rome/image/map-italy-showing-population-distribution>, 10.3.12)

den 07 b - mapa latia + text

<http://www.probertencyclopaedia.com/photolib/maps/Map%20of%20Ancient%20Latium%201906.htm>

etruské písmo <http://www.ancientscripts.com/etruscan.html>

rozvrh hodiny

8:05 až 8:15 reflexe předchozího testu

+ připomenutí: v pátek závěr epochy, test z druhé části, odevzdání kompletních sešitů

8:15 až 8:50 fáze formování závěru

otázky

- Alexandr Makedonský, to je velké téma. Jaké otázky či postřehy Vás k tomu napadly? *Psát na tabuli, pak se k tomu vrátit*
- probrat věci z domácího úkolu:
 - a) charakterizovat osobnost Alex. Makedonského
 - b) charakterizovat styl jeho výbojů
 - c) charakterizovat jeho říši, která vznikla (*případně až později*)

nebo: na tyto otázky budeme hledat odpověď, zároveň využijeme i to, co jste dělali za domácí úkol. Zeptám se ale trochu jinak:

Jaký byl Alexandr typ panovníka?

- charismatická osobnost, dokáže vést a přesvědčit lidi
- zdatný vojevůdce který neprohrává, bojuje v čele svých vojsk
- odvážný
- je milován svým vojskem
- spravedlivý, dokáže potrestat špatné správce
- s božskou aurou (něco mezi polobohem a bohem)
- je třeba se k němu náležitě chovat: klanění, dvorský ceremoniál
- bohatě oblečen do královského šatu, na hlavě diadém
- je schopný vytvořit velkou říši, soustředí se především na boj, ne tak už na správu dobytého území
- občas prchlivý, ale to jako „bůh“ může

Co přinesly Alexandrovy výboje nového?

- vytvoření ohromné říše propojující Západ a Východ
- promísení kultur (řecké, makedonské, orientálních)
- rozšíření „našeho“ světa, přesunutí ohniska z Řecka, Řecko ztrácí svou důležitost
- mísení náboženství – mnoho bohů, každý k nim přistupuje individuálně, mizí tak silná státní božstva, šíří se kultury orientálního původu (Kybelé, Isis)
- rozšiřování řeckého jazyka (koiné) a písma
- dálkový obchod (i s Indií)
- říše je velká a nesourodá, držel ji jen Alexandrovo charisma.

z toho zformovat pojem **helénismus a diadochové (nástupci)**

8:50 až 9:25 fáze formování úsudku

v helénistické době se ve Středomoří začíná prosazovat další stát: Řím

Dějiny Říma

nový výklad (viz sešit)

9:25 až 9:50 práce s textem

Liviovo líčení počátků Říma

Otázky k textu: bez nich je to pro studenty příliš nečitelné.

- 1) Kdo byl Aeneas?
- 2) Jak se Aeneas dostal do Itálie? Kde se usadil?
- 3) Jaký kmen zde byl již usazen a kdo mu vládl? Jak reagovali na příchod Aeneova lidu?
- 4) Jak se k Aeneovým lidem stavěli Etruskové?
- 5) Kdo všechno byl v nově vzniklém národu Latinů.

K dalšímu zamyšlení:

Jak se v této legendě odráží historická realita? Co je shodné jako údaje z archeologických pramenů?
Co je rozdílné?

Den osmý: čtvrtek 11.3.2013

Expanze Říma

cíle

- specifikuje důvody úspěchu římských územních výbojů
- zhodnotí kulturní přínos starověkého Řecka a Říma pro naši dnešní společnost

připravit

den 08a - mapa výbojů - <http://s117.edublogs.org/>

rozvrh hodiny

8:05 až 8:35 rytmika + fáze formování závěru

práce s Liviovým textem ze včerejška

otázky: jak se v tom odráží římský názor? Jak chtěli vidět své dějiny?

jak se tehdejší realita odráží v dnešní Itálii (*místa osídlení, názvy - Toskána, Veneto, latina, Tyrrhénské moře*)

8:35 až 9:10 fáze formování úsudku

- rozdat mapu výbojů Říma. Dopsat si k ní:

kol. 500 př.n.l. - ovládnutí okolí Říma

396 př.n.l. - poráženy Veje

338 př.n.l. - poráženi Latinové

290 př.n.l. - poráženi Samnité

265 př.n.l. - dobytá celá pevninská Itálie

264-241 př.n.l. - první punská válka (o Sicílii)

218-201 př.n.l. - druhá punská válka (Hannibal)

196 př.n.l. - dobytý Řecko

149-146 př.n.l. - třetí punská válka (dobyty Kartága)

133 př.n.l. - Pergamonské království připadlo Římu

... výboje pokračovaly i dále ...

9:10 až 9:30 vyprávění: bitva u Kann

9:30 až 9:40 zápis

9:40 až 9:50 formování pojmu

Navrhněte ve skupinách na papír otázky na zítřejší test. Co si myslíte, že je podle Vás nejdůležitější?

Toto se velmi osvědčilo, studenti s vervou vymýšleli otázky na test, byli při tom velmi „přísní“ a zároveň společně obsáhli veškeré důležité body. Test jsem složil v podstatě jen z jejich otázek.

Den devátý: pátek 12.3.2013

Římská kultura, závěr epochy

cíle

- zhodnotí kulturní přínos starověkého Řecka a Říma pro naši dnešní společnost

připravit

test 02

den 09a řecké umění (autor T. Chvátal, fotografie z internetu) – tisk každému na A3

den 09a řecké umění plakát – tisk souboru jednou na A3 – na tabuli

rozvrh hodiny

8:05 až 8:40 test 2

8:40 až 9:10 výklad: republikánské úřady v Římě

viz sešit

9:10 až 9:40 závěrečnéformování pojmu

skupinová práce: využívám zde toho, že studenti se v předchozí epoše Dějin umění podrobně seznámili s řeckým antickým sochařstvím. Mým cílem je, aby si dobu vzniku jednotlivých děl spojili s historickými událostmi té doby a aby si zároveň zopakovali, co jsme v epoše probírali.

- ptám se studentů, jak by obrázky na tabuli časově seřadili, když neznají data jejich vzniku

- rozdávám listy s fotografiemi a popisky (09a)

- rozdělení studentů do devíti skupin, ty si vybírají jednotlivá díla

- každá skupina podle sešitu hledá, co se odehrálo v době vzniku sochy v Řecku a v Římě

- cca v 9:25 začínají prezentovat

- každý si dělá krátký heslovitý zápis

řešení

1) Kóré z Auxerre – 640 př.n.l.

Řecko: Archaické období řeckých dějin padesát let před Solónem (594), v Řecku aristokracie

Řím je zatím jen nepříliš významné město pod královskou vládou

2) Koré v peplu 530 př. n. l.

Řecko: vláda tyrana Peisistrata, šedesát let po Solónovi, dvacet před Kleisthenovými reformami a založením demokracie.

Řím: konec vlády králů

3) Kóré z Akropolského muzea – kol.500 př.n.l.

Řecko: v Athénách devět let demokracie, nadvláda Persie nad maloasijskými polis, rok před vypuknutí povstání

Řím: v Římě devět let republika, Řím ovládá své bezprostřední okolí

4) Vozataj z Delf – 490 př.n.l.

Probíhají řecko-perské války, rok bitvy u Marathonu

Řím republikou, ovládá své bezprostřední okolí

5) Poseidon 460 př.n.l.

konec Řecko-perských válek, už existuje Délský spolek, za 11 let bude uzavřen mír s Perskou říší

Řím republikou, ovládá své bezprostřední okolí

6) Hlava Apollóna ze štítu Diova chrámu v Olympii od Feidia, kol. 430

doba Periklova, těsně před vypuknutím Peloponéské války

Řím republikou, ovládá své bezprostřední okolí

7) Praxiteles – Hermes – 350 př.n.l.

doba po Peloponéských válkách, vzestup Makedonie, za 12 let Filip dobude Řecko

Římané porazili Veje, chystají se na porážku Latinů (338)

8) Lýsippos: Hlava sochy Alexandra Velikého, kol. 330 př.n.l.

Alexandr vládne Řecku, bojuje v Asii proti Perské říši, Dáreios podruhé utekl.

Poražení Latinové, války se Samnity

9) Niké ze Samothráky – 220-190 př.n.l

helénistické období

punské války: 216 Kanny, porážka Kartága, 196 př.n.l. dobyto Řecko

9:40 až 9:50 vybírání sešitů, připomenutí termínů k projektové práci

III.5 Popis průběhu projektové práce

Jak již bylo řečeno, s epochou antických dějin byla přímo provázána tvorba mezipředmětové projektové práce na téma „Historická povídka z období antického Řecka či Říma“. Úkolem studentů zde bylo vytvořit historickou povídku z daného období. Hodnotily se náležitě literární kvality (v rámci českého jazyka) faktografická správnost a úplnost (dějepis) a formální zpracování výsledného wordovského dokumentu (informatika).

Vzhledem ke zkušenostem z minulého roku, kdy jsme se o tento projekt poprvé pokoušeli, jsme se rozhodli rozdělit proces přípravy do tří základních částí: do fáze výběru tématu, získávání faktografických informací a psaní samotné povídky.

První část probíhala současně s epochou dějepisů. Studenti během probírání vývoje antického Řecka a Říma přemýšleli nad tím, do které doby příběh zasadí a jaká bude jeho zápleтка. Měli možnost konzultovat dějepisné i literární problémy s námi učiteli. Inspirovat je mohla také navazující epocha antické literatury.

V druhé fázi si studenti začínali shánět dějepisnou literaturu, která jim měla pomoci si udělat co nejpřesnější obrázek o dané době. Cílem bylo, aby do neděle 21. 4. odevzdali emailem přípravný soubor, který měl obsahovat nejen stručné shrnutí zápletky, ale také podrobný popis prostředí či krajiny, v níž se příběh odehrává a podrobný komentář ke zdrojům informací. Byl stanoven minimální počet 3 odborných zdrojů, z čehož minimálně 2 musely být knihy. Abychom zamezili přílišnému užívání internetu a motivovali studenty k návštěvě knihoven a čtení kvalitních knih, určili jsme, že webových stránek je možno čerpat jen tehdy, když neexistují knižní zdroje. Komentář knihy měl vždy obsahovat přesný bibliografický údaj a popis, jaké konkrétní informace z daného zdroje studenti načerpali.

Až na několik výjimek poslali studenti přípravné texty včas. V rozmezí přibližně týdne se mi podařilo všechny přečíst a každému studentovi jsem napsal email se svými připomínkami, a to jednak dějepisnými, tak částečně i češtinářskými.

Studenti měli za úkol na tomto základě dopracovat své přípravné texty a zároveň také vytvořit vlastní povídku. Do čtvrtka 16. 5. pak měli odevzdat definitivní verzi práce, obsahující všechny shora řečené části.

Na žádost našeho kolegy, vyučujícího informatiky Milana Horáka, jsme zařadili ještě „minikonferenci“, na níž studenti prezentovali vybraná zajímavá témata, na která v průběhu přípravy narazili (jídlo v Římě, odívání v Řecku, římské válečné lodě, typy gladiátorů atd.) spolužákům pomocí powerpointových prezentací.

Při pročítání povídek nám přišlo škoda nechat výsledná díla zapadnout, a tak jsme se rozhodli je zveřejnit formou sborníku, který bychom nechali vytisknout v tiskárně a brožovaně svázat. Studenti se tohoto nápadu nadšeně ujali s tím, že do cca 3 týdnů pošlou emailem definitivní verzi povídky s opravenými pravopisnými chybami a s formátováním jednotlivých typů textu. V této části bylo velmi silně cítit, že studenti vzali věc za svou a že není třeba jim vysvětlovat, proč by si měli text opravit, aby v něm nebyly žádné chyby. Bylo jasné, že taková verze, jakou mi odevzdají, půjde na veřejnost a že kdo to podcení, udělá si sám ostudu.

Vzhledem k tomu, že studenti odjížděli na poslední dva týdny na zeměměřické praktikum, ujal jsem se výsledného redigování a grafické úpravy sám. Velmi mi přitom pomohlo, že až na několik málo výjimek poslali studenti včas to, co měli a že se většinou povedlo jednotlivé typy textů naformátovat pomocí stylů tak, abych už to nemusel dělat já.

Výsledkem, který na studenty čekal závěrečný den školy, byly brožované sborníky s povídkami všech členů třídy.

IV. Zhodnocení epochy

IV.1 Reflexe studentů

V průběhu epochy studenti pracovali většinou velmi aktivně, pokračovala dobrá pracovní atmosféra nastolená v první epoše.

V závěrečném testu jsem jim nakonec položil tradiční otázku po tom, jaká byla jejich reflexe epochy. Otázka schválně nebyla blíže specifikovaná, aby studenti měli volnost vyjádření. Otázka byla položena všem 31 studentům, nejčastější reakce byly následující:

- Epocha mě zajímala a bavila, byla poutavá (17x)
- Epocha ve mně probudila ještě větší zájem o historii (1x)
- Téma mě dříve moc nezajímalo, ale po této epoše si chci zjišťovat další informace (1x)
- Objevila jsem spoustu nových věcí, které jsem nevěděla. Do budoucna bych se do Řecka nebo Říma chtěla podívat. (1x)
- Víc mě bavila minulá epocha (2x)
- Dobré, ale rychlé (1x)
- Některá témata bych rozvinula, ale nebyl na to čas, epocha byla příliš krátká (9x)
- Na to, jak byla epocha krátká, tak jsme toho dost stihli (2x)
- Rychlý spád (žádná nuda) (2x)
- Dobré rozložení částí (1x)
- Kvůli nedostatečnému času jsme vše probírali příliš rychle (1x)
- Líbilo se mi důkladné rozebrání Řecka, ale zároveň je škoda, že nebylo dost času rozebrat stejné důkladně i Řím (1x)
- Mrzí mě, že jsme se více nevěnovali Římu (6x)
- Přišlo mi zajímavé srovnávání Egypta s Řeckem a hodnocení Alexandra jako vůdce, obecně tento typ otázek. Líbilo se mi vedení hodin, hlavně zamýšlení nad věcmi, ne jen strohé popisování událostí. (1x)
- Líbilo se mi, že jste vyprávěl a až poté jsme si dělali poznámky (1x)

Zdá se tedy, že naprostá většina studentů vnímala epochu pozitivně. Jako nejčastější námět ke zlepšení se objevovalo příliš krátké trvání epochy a nedostatečně probrané římské dějiny. Je však třeba říci, že tato reflexe proběhla ještě před dokončením projektové práce, jejímž cílem bylo mimo jiné tento nedostatek překlenout.

Po odevzdání definitivní verze povídky jsme s kolegy dne 21.5. uspořádali studentskou reflexi, kde se jednotlivci vyjadřovali především k tomu, co jim dal proces tvorby historické povídky. Vesměs byl celý tento proces vnímán jako velmi přínosný, studenti oceňovali též čas, který tomuto projektu věnovali vyučující. Mezi dalšími reakcemi mimo jiné zazněly tyto:

- frustrace nad tím, že nemohu v knihách najít informaci, kterou chci
- zážitek, jaké to je pracovat s různými typy pramenů
- zkušenost, jaké to je, když mám před sebou horu knížek a pracuji s nimi
- zkušenost se sebou: nechávám věci na poslední chvíli

IV.1 Reflexe učitele

Na závěr bych se rád věnoval míře naplnění původních cílů. V oblasti rozvoje schopnosti práce s textem se mi zdá, že jsem zvolil dobrý postup, vycházející od jednodušších úkolů během epochy (pochopení smyslu předloženého textu) přes složitější úkoly (pochopení archaičtějších či odbornějších textů, vnímání toho, jak se v použitých jazykových prostředcích projevují záměry autora, které mohou vést až ke snaze čtenáře manipulovat). Vrcholem pak byla samostatná práce s odbornou literaturou při přípravě povídky. Zde se myslím díky zapojení kreativního uměleckého prvku (psaní vlastního příběhu) podařilo dosáhnout i toho, že se studenti ve velké míře „zakousli“ i do shánění informací. Sami to také při zpětném pohledu reflektovali, když vyjadřovali, jak se snažili zjistit, jak se jejich hrdinové jmenovali, mluvili, oblékali, jedli, mysleli. Musím říci, že mě velmi těšil pohled na studenty,

kteří si bez donucení a se zaujetím čtou Hérodota či Plútarcha. Zdá se tedy, že i druhý cíl, tedy aby se studenti s vybraným tématem vnitřně spojili, se podařil.

Vyvrcholení v podobě reálného výstupu – brožovaného sborníku – také viditelně podpořil u studentů vědomí zodpovědnosti – jak již bylo řečeno, všichni bez donucování, které někdy v ostatních případech doprovází odevzdávání různých domácích prací, odevzdali své výsledné opravené texty.

Cílem, který se vydařilo naplnit jen částečně, je práce na dramaturgii a vnitřním členění hodin. I když jsem myslím od prvního roku své učitelské praxe znatelně pokročil, stále vnímám, že je pro mě někdy těžké pustit se všech fakt, která jsem se naučil na univerzitě a sledovat jen tu linku, kterou jsem si předsevzal. Do budoucna bych se proto rád soustředil na to, aby část výkladová nebujela na úkor dalších částí hodiny, aby zbylo dost času i na zažití a zpracování nové látky.

Velkou otázkou do budoucna je také dvoutýdenní časová dotace epochy. V epoše samotné je takto látka velmi nahuštěna a pro některá dílčí témata a pozdější římské dějiny zde nezbývá dostatek prostoru. Na druhou stranu je třeba říci, že v tradičním waldorfském plánu ani není zamýšleno, aby se v prvním ročníku došlo až na konec římských dějin – vždyť v druhém ročníku začínáme právě pozorováním situace pozdního císařství jako základu, z něhož se zrodilo křesťanství.

Menší časovou dotaci pro antické dějiny se do velké míry v tomto roce podařilo nahradit díky projektu psaní antické povídky. Do jisté míry to studentům umožnilo si zvolit i téma z pozdější doby, než jsme v epoše stihli probrat: do této pozdější doby zasadilo svou povídku z 31 studentů

Na závěr tak tedy snad mohu říci, že se zamýšlené cíle povedlo alespoň z větší části naplnit. I tak ale plánuji i v dalších letech na rozvoji metodologie pro tuto epochu dále pracovat.

V Praze dne 25.7.2013

Tomáš Chvátal
t.chvatal@email.cz
605276871

Seznam použité literatury

Obecně pedagogické zdroje

Stockmeyer, E. A. Karl: Angaben Rudolf Steiners für den Waldorfschulunterricht. Stuttgart 1988
Zdražil, Tomáš (zřejmě): Dějepis na waldorfské škole. Nedatovaný a nesignovaný elektronický soubor
ŠVP Waldorfského lycea Praha
RVP Kombinované lyceum

Literatura ke starověkému Řecku

Augusta-Boulatot, Sandrine: Slovník řecko-římské mytologie a kultury. Praha 1993
Bauer, Jan: Toulky minulostí světa, díl II: Zlatá éra dějin: Starověké Řecko. Praha 2000
Bleicken, Jochen: Athénská demokracie. Praha 2002
Bouzek, Jan – Ondřejová, Jana: Periklovo Řecko. Praha 1989
De Coulanges, Fustel: Antická obec. Praha 1998
Fink, Gerhard: Starověké Řecko. Praha 2007
Grant, Michael, Zrození Řecka. Praha 2002
Grant, Michael, Klasické Řecko. Praha 2004.
Menghi, Martino: Encyklopedie starověkého Řecka. Praha 2006
Mireaux, Émile: Život v homérické době. Praha 1980
Šílený, Tomáš: Život v antickém Řecku. Praha 1947
Vernant, Jean-Pierre: Řecký člověk a jeho svět. Praha 2005

Literatura ke starověkému Řecku

Adkins, Lesley: Antický Řím. Praha 2012
Matyszak, Philip: Starověký Řím. Praha 2012 (průvodce kolem roku 200 n.l.)
Beranová, Magdalena: Jak se jedlo ve starověku. Praha 2000

Antické prameny

Hérodotos: Dějiny. Praha 1972
Thúkýdides: Dějiny peloponéské války. Praha 1977
Arriános: Tažení Alexandra Velikého. Praha 1972
Aristotelés: Athénská ústava. Praha 2004.
Suetonius: Životopisy dvanácti císařů. Praha 1974.
Flavius: Válka židovská
Plútarchos: Životopisy slavných Řeků a Římanů
Ammianus Marcelinus: Dějiny římské říše na soumraku antiky
Titus Livius: Dějiny I. Praha 1979
Čtení z antiky. Praha 1969
Řecká lyrika. Přebásnil Ferdinand Seibitz. Praha 1945